

ФІЛОСОФІЯ

УДК 316.35

А.ПАШУК

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ І НАЦІОНАЛЬНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Свобода (чи свобода волі) - це людське, соціальне явище. У природі, матеріальній дійсності свободи немає, а діють лише природні закони. Навіть у живій природі, де вже на вищих рівнях розвитку функціонує нервова система, чуттєвість і сенситивне відображення, діють закони, природна необхідність і природна доцільність, згідно з якими поводить свій тваринний організм. Усі його дії природно доцільні, що визначається природною необхідністю, законом його існування : без цього він просто не існував би. Звичайно, на тваринний організм діють різні природні чинники, явища, предмети тощо, які для нього є бажаними і не бажаними. Його ж реакція на них різна, згідно з його закономірною вимогою та необхідною доцільністю самовиживання і збереження виду. Отже, всі дії організму — вияви закономірності, необхідності та доцільності його природного існування.

Свобода з'являється у діяльності людини на тому рівні розвитку, коли вона досягає здатність логічного мислення як опосередкованого й узагальненого пізнання предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях і на цій основі усвідомлення свого "Я" як чогось відмінного від навколишнього предметного світу. Силою самого життя і життєдіяльності людина поставлена у систему відношення свого "Я" як суб'єкта і природного "не-Я" як об'єкта, усвідомлення якої заставляє її повсякчасно робити той чи інший вибір, отже, з'явилася свобода вибору. Людина самою сутністю свого існування приречена на свободу, що є принципом її буття.

Проте істина свободи вимагає відповіді на питання : чи свобода дії, свобода вибору є справжньою свободою людини в усіх випадках ? Суть справи у тому, що свобода є антиподом необхідності, й водночас без необхідності вона втрачає сенс істинної свободи : "сама по собі" і "сама в собі" як ізольований феномен свободи або просто не існує, або ж існує як свавілля, а це вже інше. Свобода набуває сенсу, тільки через нерозривний зв'язок із необхідністю. Адже людина постійно перебуває у системі закономірних відносин і зв'язків як у природі, так і в суспільстві, від яких вона не може звільнитися: пізнаючи об'єктивну реальність і проникаючи у її

суть, людина поглиблює і розширяє свою залежність від неї. З'являється відношення зв'язку людини й об'єктивної реальності, частиною якої водночас вона і є, і цей зв'язок як відношення набуває усвідомленого вираження у мисленні людини як факт її буття. Мислення відображення цього зв'язку зумовлене взаємодією людини й об'єктивної дійсності (середовища) як життєвою потребою та доцільністю існування. Оскільки ж об'єктивна реальність містить сукупність законів, сутнісно-необхідних характеристик, властивостей тощо явищ природи і суспільства, то мислення відображення і полягає у пізнанні та усвідомленні людиною законів, властивостей, сутнісно-необхідних визначень як підставових констант зовнішнього світу, що і є середовищем існування людини. Отже, мислення відображення — це пізнання, усвідомлення і знання законів, сутнісно-необхідних зв'язків, що містяться в основі природи і суспільства. Саме це мислення відображення є свободою людини. Звідси й випливає, що свобода — це пізнана, усвідомлена необхідність.

Проте це розуміння само собою ще не виходить поза межі теоретичної свободи, але служить власне теоретичною підставою для свободи дії, дії із знанням справи. Свобода як пізнана, усвідомлена необхідність — це рівень теоретичної свободи, свободи у сфері розумової діяльності, а вся повнота свободи досягається тоді, коли вона переходить у сферу практики, а це вже прийняття рішення знанням справи. Отже, свобода як пізнана, усвідомлена необхідність повністю реалізується у прийнятті рішення людиною знанням справи, за що вона вже несе повну відповідальність. Свобода і є відповідальність.

Наголосимо, що релігійна філософія йде ще далі й глибше. Адже об'єктивна реальність - світ - з його законами, властивостями, зв'язками і т.д. - це Божий твір, і людина, діючи в межах тієї дійсності, виявляє свою свободу тією мірою, якою вона пізнала та усвідомила Божу мудрість, втілену в природі, і може свідомо, знанням справи приймати рішення. Але людина повинна керуватися не тільки цими знаннями. Існують ще й Божі істини, які дані у Святому письмі і які для людини є абсолютними законами, отже й незаперечними принципами помислів, поведінки та дій християнина, людини, громадянина. Свобода, що відповідає цим принципам, є істинною свободою, але свобода, яка їм не відповідає, а тим наче протидіє, є свавіллям, а отже гріхопадінням супроти Бога.

Згідно з Святим письмом, абсолютною є свобода волі тільки в Бога. Свобода ж волі людини як абсолютно спонтанний акт просто неможлива, а якщо щось подібне стається, то це свавілля, а не істинна свобода. Стосовно людини і Божі істини, дані у Святому письмі, і закони природи й суспільства, створені Богом, але пізнані наукою, є і об'єктивними; від людини не

залежними, але вона залежна від нас, бо вони — умова і середовище її існування. Тому свобода і є прийняттям рішення знанням справи, рішенням, ґрунтованому на пізнанні, усвідомленні необхідності. Якщо ж під свободою розуміти абсолютно спонтанну дію людини, яка не залежить ні від чого, то це — ірраціоналістсько-інтуїтивістське трактування свободи, змістом якого є індетерміністська ілюзія. На поверхні людського мислення вона ніби звільняє людину від залежності, від необхідності та “ощаслиблює” її абсолютною свободою, а насправді штовхає у вир поразок, невдач, у хаос, анархію, свавілля, породжуючи навіть трагедію людини чи й всього народу. Якщо ж і в цьому випадку трапляються якісь успіхи, то не завдяки індетерміністській свободі, а тільки тому, що людина стихійно, не усвідомлюючи цього, в якомусь відношенні діє згідно з необхідністю.

Не треба думати, ніби свобода як пізнана й усвідомлена необхідність приводить до фаталізму. Фаталізму тут немає просто тому, що людина прагне не тільки відкрити закон, а й використати їх у своїх практичних цілях, тобто приймає рішення із знанням справи, а це вже виключає фатум.

Водночас свобода виявляється не лише через пізнану, усвідомлену необхідність, а й через пізнану випадковість. Адже над діяльністю людини звисає випадковість, а необхідність і випадковість позірні є антиподами. Отже, як бути з випадковістю, коли йдеться про свободу? Заздалегідь можна сказати, що як у природі, так і у суспільстві діє не тільки необхідність, а й випадковість, які зовсім не суперечать дії об’єктивних законів. Коли камінь котиться згори вниз, то він цілком підпорядкований закону гравітації, отже, діє з необхідністю. Але коли цей камінь, натрапивши на перешкоду, зупинився, перейшовши у стан спокою, то це - справа випадку, бо і сама перешкода стосовно каменю, і зустріч каменю з нею є випадковістю для його падіння, але саме зупинення його падіння закономірно згідно з законом інерції. У природі діє тільки закон, а тому все, що і необхідне, і випадкове, є закономірним.

Трохи складніша дія випадковості у суспільному житті, хоч би вже тому, що у ньому діють наділені свідомістю люди, котрі, усвідомлюючи свої інтереси, прагнення, настрої, цілі, на досягнення яких спрямовують індивідуальні зусилля та дії, у свою чергу натрапляють на такі ж дії інших людських індивідумів. Їхні відносини випадкові, але всі вони зумовлюються загальним соціально-економічним розвитком суспільства, є його виявленням і реалізацією. Це означає, що випадковості мають свої коріння в дії об’єктивних чинників, відношень, в дії законів, які визначають дане явище як необхідне за своєю природою, але як випадкове стосовно іншого : одне й те ж саме явище, випадкове в одному відношенні, виступає необхідним в іншому. Необхідність і випадковість існують об’єктивно і

взаємодоповнюють одне одного. Будь-яка випадковість містить момент необхідності, а необхідність виявляється через випадковість. Свобода як пізнана необхідність вимагає так само пізнання випадковості як об'єктивного явища, щоб тим самим забезпечити повновартісне прийняття рішення знанням справи.

Отже, свобода можлива лише тоді, коли і необхідність, і випадковість будуть пізнаними та усвідомленими. Прийняття рішення із знанням справи стане повновартісною свободою тоді, коли це знання ґрунтуватиметься на пізнанні й усвідомленні як необхідності, так і випадковості.

Свобода не є чимось містичним, непояснимим, незрозумілим, незбагненим, таємничим. Не є вона і спонтанним діянням людського духу. Якщо навіть виходити із релігійної тези, що Бог наділив людину розумом, пам'яттю і свободою волі, то все-таки їх слід трактувати лише як здатності людської психіки, які мають сенс тільки тоді, коли людина стикається з об'єктивним світом, створеним Богом, та істинами Святого письма, даними Богом. Поза цим ці здатності "самі собою", "самі з себе", спонтанно нічого не створюють, це під силу тільки Богам як Абсолютів. При тому Бог подбав про те, щоб дати людині об'єкт пізнання і критерій істинності її дій: створив світ з його законами, сутнісно-необхідними зв'язками тощо і дав Святе письмо, згідно з якими людина має діяти і звіряти істини своїх дій, у тому числі правильність дії свободи волі, свободи вибору. Для цього людина повинна насамперед пізнати й усвідомити світ та Божі істини і на цій основі творити, здійснювати свою свободу волі. Це є все, що людина може зробити тільки як образ і подoba Бога і не більше. Але й цього достатньо: здійснюючи свою свободу, людина повинна робити це не навмання, свавільно, а осмислено, свідомо, піддаючи цю дію контролю та оцінці розуму, знаючи і пам'ятаючи істини, які вона досягнула внаслідок дослідження світу та прийняття істин Святого письма.

Отже, як українці розуміють цю свободу, як її втратили і як за неї боролися?

Свобода для українського народу і для кожного українця зокрема є далеко не абстрактно-теоретичним питанням, а питанням насамперед практики, яка виступала впродовж всієї багатовікової неволі як кривава й жорстока боротьба за національне визволення. Після занепаду Київської Русі та Галицько-Волинської держави відбулася трагічна втрата не тільки державного суверенітету та національної незалежності русичів, а й перетворення їх, як писав І.Франко, у погній у сусідів, у "тягло у поїздах їх бистроїздних" [3; с.272]. Настала довготривала неволя народу, приходили та минали століття нечуваних і небачених знущань. У поемі "Мойсей" великий Каменярь писав:

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжю,

Людським презирством, ніби струмом, вкритий! [3;273]

В історичному бутті українського народу свідомість свободи - це свідомість здобуття національної незалежності та державно-політичної самостійності, це - свідомість визволення від іноземного поневолення і рабсько-плебейського служіння своїм і чужим гнобителям, це - свідомість принципу, за яким людина не може бути вільною, якщо поневолений народ, і, водночас народ не може бути вільним, якщо поневолена особа, і, нарешті, це - свідомість історичної необхідності, згідно з якою спасіння, національно-духовне, навіть фізичне існування народу можливе лише в умовах свободи: свобода для існування народу — життєствердна необхідність.

Тому сутнісно-визначальною основою свободи українського народу, яка є ідейним джерелом живлення народного духу, стимулятором неперервної еманції енергії визвольної дії, натхненником мобілізації та консолідації народних сил у визвольній боротьбі є національна свідомість та її вищий вияв - національна самосвідомість, яка, сягаючи своїми коріннями глибинних генетичних джерел у менталітеті українського етносу, своїм логічним розвитком породжує ідеали національної незалежності, державної самостійності, безкомпромісного самозахисту перед іноземним поневоленням. Зміст національної свідомості в кожную історичну добу змінюється і збагачується новими ідеями, вимогами та прагненнями народу, але основоположними й незмінними залишаються інтеріоризація генетично-психологічної сутності етносу, перцепція етнічної самобутності та традиційності, неугасне почуття любові до свого народу, патріотизм та жертвовність для Вітчизни, почуття єдиної національної спільноти, ідеал національної незалежності та державного суверенітету. Зрілість національної свідомості принципово позначалася на рівні національно-визвольної боротьби, її завдань та мети, як і на спрямуванні філософської та суспільно-політичної думки як духовного усвідомлення, визначення та вираження національного ідеалу, зокрема ідеалу національної свободи. Осягнення цього ідеалу здійснювалося у сфері практичної дії народних мас, і ця практична дія була такою, якою була національна свідомість цих мас та їх проводирів, їх розуміння ідеалу національної свободи.

Національна свідомість за сутністю не може існувати, розвиватися й утверджуватися без чітко усвідомлюваного національного ідеалу, який у кожную історичну добу є її змістом і метою залежно від конкретних вимог часу. Адже, як зазначає І.Франко, якщо кожна людина має мету, має свій індивідуальний ідеал, який просвічує та стимулює її діяльність і є тією ентелехією, яка мобілізує, націлює і спрямовує творчі сили, енергію та

мислення людини та її осягнення, то “не менше, а ще більше значення має ідеал у сфері суспільного і політичного життя”.[2;284]. Який же ідеал висуває І.Франко в ту історичну добу? “А тут синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не зв’язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими вселюдськими фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації”[2;284]. Для українського народу, який втратив національну самостійність та державний суверенітет, життєдайною вимогою впродовж століть було здобуття національної свободи та державної незалежності, тобто “ідеал повного, нічим не в’язаного і не обмежуваного ... життя і розвою нації”, “ідеал національної самостійності”.

Ідеал - це теоретичний феномен, який ще не осягнутий, але на осягнення якого спрямовуються життєві сили народу. “Усякий ідеал - се синтез бажань, потреб і змагань близьких, практично легших і трудніших до осягнення, і бажань та змагань далеких, таких, що на око лежать поза межами можливого”[2;284]. Таким ідеалом, що лежав “поза межами можливого”, і був “ідеал національної самостійності” українського народу. Це зовсім не означало, що він був недосяжним. Адже “межі” не абсолютні, не непрохідні, вони долаються народною діяльністю та боротьбою, яка, хоч і не в усьому обсязі, наближає цей ідеал. А тому, як зазначає Франко, “тисячні стежки, які ведуть до його осущення, лежать просто-таки під нашими ногами”; “тільки від нашої свідомості того ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо жити стежками в напрямі до нього, чи, може, звернемо на зовсім інші стежки.”[2;285]. І справді, в історичній долі українського народу були люди, які ходили стежками, що вели до цього ідеалу, але були й такі, котрі ходили іншими стежками, які дуже часто зводили на манівці.

Пройшовши тернистий шлях кривавої боротьби та неймовірних жертв, український народ осягнув “ідеал національної самостійності”, але небезпека її втрати ще не подолана до кінця, бо ще існують зовнішні та внутрішні зловісні, ворожі сили, які в унісон діють проти української держави, підриваючи її із середини. Оті “зовсім інші стежки” та манівці ще не викорінені суспільно-політичного й національного життя українського народу, отже, справа в тому, щоб втримати, зміцнити і закріпити державний суверенітет України. А це складне й багатогранне завдання, виконання якого залежить, крім всього іншого, і від високої національної свідомості українського суспільства.

У цьому комплексі проблем національна свідомість не кон'юктурне, не хвилене, не тимчасове явище — це принцип, підвалина, духовно цементуюча, творча та життєдайна сила, що діє безперервно як повітря, вода і хліб у житті людини. Національна свідомість не тільки зберігає та захищає духовну сутність етносу і нації, й підносить її на щораз вищі щаблі розвитку та самоутвердження, на ширші горизонти свободи, саморозкриття і творчості національного духу. Брак, слабкість і незрілість національної свідомості спричинює тією чи іншою мірою сліпоту, незавершеність і навіть безцільність національно-визвольної боротьби, що й прирікає її на неминучий провал.

Не дивно, що вороги українського народу, впродовж століть все робили для того, щоб денаціоналізувати його, нав'язуючи національну сліпоту, методично руйнуючи мову, культуру, традиції, позбавляючи його історичної пам'яті. Непрошені "опікуни" українського народу дуже добре розуміли, що народ, перетворений у безбатченка, робоче тягло та бездушного раба, не здатний подумати не тільки про національну свободу, а й про елементарну свободу свого біологічного ества. Всі дії загарбників та поневолювачів українського народу були спрямовані на досягнення цієї зловісної мети. І хоч вони не досягнули її у повному обсязі, проте багато зробили для руїни національно-духовного та суспільно-політичного життя України, для нищення українства.

Проблема національної свободи українського народу, яка органічно пов'язана зрілістю національної свідомості, має два основні аспекти: з одного боку — анектичні дії зовнішніх завоювників, які підривали, руйнували і, нарешті, загарбали українські землі і на які дуже легко й навіть зручно звалювати всю вину за трагічну долю України, і з іншого — суб'єктивні дії, прагнення, групові та особисті інтереси, як і зрілість національної та політичної свідомості різних чинників, верств, груп, осіб українського суспільства, що також відіграло принципову роль в історичній долі України. Не заперечуючи руйнівної ролі зовнішніх чинників у трагічній долі України, не забуваймо водночас і про внутрішні чинники, які великою мірою спричинилися до втрати національної незалежності й державної самостійності, національної свободи українського народу. Адже дуже часто провідній верстві України не вистачало або й зовсім бракувало високих вимірів національної свідомості, життєствердного почуття єдиної русько-української спільноти, самовідданого патріотизму як ідеальної платформи для утвердження і збереження державної незалежності та національної свободи. Місце загальнодержавних і загальнонаціональних інтересів зайняли партикулярні інтереси, індивідуалізм і егоїзм стали принципами суспільно-політичного життя. А тим часом внутрішні усобиці та розбрат, політичні

амбіції, партикулярний сепаратизм не тільки інспірували і посилювали, а й успішно та з користю для досягнення своїх цілей використовували загарбники української землі.

Внутрішні чинники, які діяли і діють упродовж усієї історії України і відіграють істотну роль у доленосних подіях на всіх етапах розвитку та існування українського народу, пов'язані з психологічними особливостями українського етносу. Немає сумніву у тому, що матеріально-економічні і соціально-політичні інтереси окремих осіб, груп, прошарків, верств українського народу відігравали принципову роль у реальному житті, але вони були тим чинником, що діяв безпосередньо на рівні їх чуттєвого сприйняття як об'єктивно реального явища, пов'язаного з існуванням суб'єкта. Але цим не можна обмежитися, бо існують ще інші елементи, пов'язані з внутрішнім еством людини і народу як етносу. Це - психологічні основи національного характеру українця й українського народу, які містяться в психологічній сутності українського етносу. Загалом до основних рис психологічного характеру українця, беручи до уваги дослідження, можна віднести:

емоційність, сентиментальність, чуйність і ліричність;
індивідуальність та свободолюбність /прагнення до свободи/;
неспокійність і рухливість /постійні пошуки нового/ [4; 14-20].

Ці риси, можна сказати, становлять підставовий зміст українського національного характеру і в межах міри свого прояву та реалізації відіграють позитивну роль у всіх сферах життя України. Насамперед, вони виявляються у художності, естетичності, красі народного життя, обрядовості та звичаїв, у розкритті невичерпного багатства внутрішніх творчих сил індивідуума й народу, у прагненні до індивідуальної та загально народної свободи, у незгасній діяльності духу, спрямованій на усування застою і на пошуки нових і нових форм, на сприйняття нового, творіння нових ідей та ідеалів.

Але коли втрачаються самодостатні міри прояву та дії цих рис, тоді настає або їх деградація, тобто падіння, анігіляція, нищення, або їх гіперболізація й абсолютизація. Все це — кожне по-своєму — призводить до деформації, викривлення, руйнування суспільного та національного життя.

Немає сумніву в тому, що іноземне поневолення українського народу - а український народ тільки й знає самотійність своєї держави, яку він втратив /Київська Русь/, чужоземне ярмо і боротьбу за національну незалежність - деформувало й вбивало в українцеві ці риси, не давало жодних умов для їх реалізації на благо свого народу, а національний дух і зміст його діянь як представника українства були знівечені й відкинуті. Якщо ж він і діяв, то вже на благо поневоловача або як раб, який розуміє своє становище і поки що не може нічим зарадити, або як асимільований

безбаченню, або як збайдужілий робот. Це і є трагедія національного буття українського народу, яке поповнювалося впродовж століть його боротьбою за визволення та незалежність, відчайдушними зусиллями, жертвовою працею і патріотичними поривами його кращих синів на ниві духовно-культурного та суспільно-політичного життя.

Але немає сумніву ще й у тому, що порушення міри прояву та дії згаданих рис психологічного характеру українця настає також внаслідок їх гіперболізації й абсолютизації, що неодмінно породжує викривлення, деформацію і руйнування суспільного життя. Скажімо, коли індивідуальність як нормальний прояв і реалізація творчості та активності особистості переростає у її індивідуалізм, то це може призвести до її самозамкнутості, самоізоляції та самоумертвіння, а з далішим її поглибленням - до конфлікту із суспільним та національним довіллям і тим самим до руйнування нормальних зв'язків, відносин і форм усталеного життя. Абсолютизація справедливого прагнення до свободи кожної особи неодмінно призводить до анархії та хаосу, непогамовного егоїзму, бо втрачається співрозмірність між особистим і суспільним, індивідуальним і національним. Якщо помірність рухливості, неспокійності робить їх добрим стимулом до творчості, пошуків і засвоєння нового, то за умов їх абсолютизації вони стають небезпечними своєю безконтрольністю, породжуючи хаос, конфлікти, руйнування. тобто з ними пов'язані "максимально негативні сторінки української історії - "вагання", "тенденція до взаємної боротьби, до руйнування власних і чужих життєвих форм, усі жорстокості та криваві сторінки української історії"[4;20].

Одні й ті самі риси психічного укладу українця містять протилежні вектори дій - у позитивному і негативному плані, що залежить від сприймання, розуміння і трактування їх зв'язку з інтересами як суб'єктивними - особистими, груповими, прошарковими, так і об'єктивними - загальнодержавними, загальносуспільними, загальнонаціональними. Бажист особистого, групового інтересу і неспроможність, небажання знайти оптимальне співвідношення із загальнонаціональними інтересами призводить до егоїзму, індивідуалізму, партикуляризму на шкоду загальнонаціональному, яке тим самим зіптовхується у провалля, а бажання і вміння, навіть за рахунок особистої жертвовності, знайти оптимальний *modus vivendi*, скажімо, між особистим і загальнонаціональним, дає змогу втримати на належному рівні та зберегти від руїни загальнонаціональне і в певному сенсі й особисте. Отже, "вже у згаданих вище рисах ми бачимо в зародку тенденції історичного життя українського народу".[4;20].

Оскільки ці риси містять "в зародку тенденції історичного розвитку українського народу", а ці тенденції є і позитивні, то справа полягає в тому,

щоб давати простір позитивним тенденціям, пригамовуючи (навіть усуваючи) негативні. Але це можливо здійснити за умови пізнання, розуміння й усвідомлення і цих рис, і цих тенденцій, тобто генетично-психологічної сутності народу. А для цього необхідна глибока й всебічна рефлексія народного духу: самопізнання, саморозкриття й самоусвідомлення психологічних рис українського етносу, їх природи, ролі та значення у суспільному житті з тим, щоб свідомо й цілеспрямовано, оптимально і з користю для народу підпорядкувати їх осягненню вищої мети - національної свободи.

У свою чергу, багатовікова неволя українського народу позначилась на його психологічному укладі, виховуючи рабсько-підданську прислужливість, комплекс неповноцінності, почуття безбатченківства. Цей процес тривав століттями і досягнув завершення в умовах московського підданства, в якому головну й визначальну роль у духовному, суспільно-політичному й економічному житті відігравав принцип “кнута и пряника”. Незаперечним “набутком” цього процесу було “найтяжче й найшкідливіше ярмо” - “добровільно прийняте духовне чи моральне закріпощення”. Уточнюючи цю думку, М.Грушевський писав : “Я скажу різко, але справжніми словами : се духовне холопство, холуйство раба, котрого так довго били по лиці, що не тільки забили в ньому всяку людську гідність, але зробили прихильником неволі й холопства, його апологетом і панегіристом.”[1;139]. “Тип такого холопа” своєрідний і неповторний. Адже були холопи, були раби, які терпіли нечувані знущання, приниження, зведення до тваринного існування, але у своєму нестерпному відчаї поривалися до боротьби хоч би за своє біологічне визволення. А це холопство на такі дії не здатне : “таким холопством, - писав М.Грушевський, - вважаю ту вірність, ту служебність не за страх, а за совість, глибоку і непобориму, поколіннями виховану, яку українське громадянство виявляло - в одних частях менше, в інших більше - супроти державних, культурних і національних інтересів Росії й великоруського народу.”[1;139].

“Пряник” - неперевершений чинник, яким дуже добре володів московський уряд. “Заходи коло московської милостині”, “маєткові надання”, “жалування”, “охота до урядів” - ця та вся інша “царська благодать” “всю українську інтелігенцію перетворила в одну масу кандидатів на царські посади, затопила Петероург хмарою земляків-поганців, описаних Шевченком у його “Сні”, і покоління українського громадянства стали виховувати в переконанні, що зміст і завдання життя се “служба”, “царська служба”, щастя чоловіка - се вислужитись, найгірше нещастя - необачним учинком, нелояльністю, “хохломанством” чи “українофільством” загородити собі дорогу до сього, зіпсувати свою службову кар’єру.”[1;139].

“Кнут” - це страх, терор, система жорстоких нелюдських покарань, знущань, катувань, переслідувань, що як “Дамоклів меч” висів над українським народом. “Московські карі і екзикуції на Україні” - це ціле московське “таїнство”, яким було пройняте українське громадянство і яке справляло на нього гнітюче враження. “З покоління в покоління виховуючись в панічному страху перед сим терором, психологічно незрозумілим і органічно противним українській природі, українська людність тратила кінець кінцем всяку психічну відпорність перед ним і виявляла незвичайну податливість на вимоги московської політики, за котрими стояла ця система кар. І от поставлене перед вибором між московським катуванням і московським жалуванням українське громадянство й виробляє у себе сей ганебний тип “самовідреченого” служальця, хама московського, який не тільки служить до самозабуття, готовий віддати всяку національну позицію, всякий національний інтерес московській політиці, але й підводить під се ідеологічні підстави.”[1;140].

“Кнут и пряник” робили свою чорну справу: делікатніші духовні ества надломлювалися, руйнувалися, роздвоювалися (Гоголь) душі українського громадянства, а менш тонкі духовні організми” живуть, множаться і процвітають, заповняють українську землю і нею володіють, а ще інші розпинаються “за єдинство руського народу і Російської держави”, оголошують реакційними традиції української окремішності, вважають російську культуру національною й для українців /малоросів/, а російську мову ближчою для українців, ніж “вона” українська тощо. Цими парадоксами, натяганнями і фальшивками, в які повірила деяка частина українського громадянства, “замазувано, масковано, заслонювано ту велику історичну, культурну, психологічну, всяку, яку хочете, межу, яка від віків розділила Україну від Московщини, український народ від московського.”[1;141]. Але оскільки “реальні факти на кожнім кроці говорили про глибоку антитезу сих двох близьких по крові, а відмінних духом народів”, то М.Грушевський висловлював надію на те, що “велике потрясіння” - “сей кровавий напад більшовиків на “хохлів” і огонь руїни знищать ті шори, ті пов’язки, котрі лежали на очах українських громадян і не давали їм орієнтуватись в реальних фактах”. [1;141].

Оті-то “запорені” з “пов’язками” на очах представляли далеко не все громадянство України, проте, залишаючись в основній масі й надалі “московськими холопами” і “московськими хамами”, вірою і правдою служили “московській політиці” в Україні, завдаючи великої шкоди українству, а в роки УНР вели підривну боротьбу проти української державності в інтересах московського імперіалізму, незалежно від того, чи вони належали до “білих” чи до “червоних”. Звичайно, всяка частина із цих

“запорених” змогла оздоровитися від “холуйства раба”, звільнитися “від “песього обов’язку” супроти Московщини”, повернувшись в лоно українства.

“Кнут и пряник” як випробуваний метод керівництва і дії спадкоємно передався московській більшовицькій імперії, яка ним маніпулювала, перенісши акцент на “кнути”, що дуже відчутно далось взнаки українському народові. У період більшовизму, який продовжував імперську політику московського царизму, з’явилися в Україні “нові”, рафінованіші, але люмпенізовані “московські холопи” і “московські хами”, руками яких московські володарі здійснювали свою великодержавну політику та злочинні діяння проти українського народу. І сучасні “ліві”, що є zdeформованим витвором московського “кнута и пряника” в Україні, також вірного і правдивого в дусі “песього обов’язку” служать Москві, облудно та лицемірно прикриваючись демагогічними фразами про захист насущних інтересів трудящих України.

Важкий психологічний спадок “московського холопа” і “холуйства раба”, що й досі існує в Україні у такому національно-духовному та морально-політичному утворенні, як “малоросійство”, “хохлацтво”, “новоросійство” і ще як в інше московське баламуцтво, зокрема, як у т. зв. “ліві”, “п’ята колона”, що відкрито служать сьогодні Москві. Але це не генетична риса, характерна для українського народу, це радше своєрідна національно-духовна аберация від нормального стану українства, що у зв’язку з багатовіковою неволею, гнобленням, експлуатацією, нищенням та приниженням українського народу з’являється в психологічному відношенні як умовний рефлекс, у якому фіксується почуття національної апатії, комплекс неповноцінності, рабсько-плебейська покора супроти Московщини, втрата національної гідності та патріотизму, навіть людської гідності тощо. Це був тривалий і складний процес, що здійснювався як свідомо реалізація добре спланованої московської політики денаціоналізації та змосковщення українського народу. Тим-то потрібний час і терпелива праця, щоб усунути цю аберацию, духовно й морально, політично й національно оздоровити скалічений народ.

М.Грушевський уважав, що “ростріл, зайняття і знищення Києва більшовиками були вершком, кульмінаційним пунктом, збірною точкою, в котрій зосередивсь сей великий, просто необчислимий в своїх наслідках перелом в історії України, вчинений більшовицьким находом.”[1;135]. З цим “переломом” учений пов’язував свою віру у знищення “шорів” і “пов’язок” на засліплених очах “хохлів”; в їх оздоровлення від московської полуди. А в тім, “шори”, “пов’язки” та й московська полуда ще довго-довго залипалися на засліплених очах “хохлів”, служили доброю ширмою більшовицьких злодіянь на Україні. Що ж тоді сказати про оздоровлення сучасної “хохлацької” мізерії, “лівих”, “п’ятиколенників”, які знову взялися за

відновлення “союзу нерушимого”, ведучи відкритий і прихований підриг української державності після сімдесятилітнього панування московського більшовизму в Україні, який заподіяв жахливі злочини, руїни, нищення українства, організовував голодомори, геноцид і лінгвоцид, здійснював депортації, масові репресії, арешти, розстріли й переслідування, створив “ГУЛАГ”, “Соловки”, “психушки” тощо. Це вже не добродушні та збаламучені “хохли”, а раболіпні “московські холопи”, які служать “не за страх, а за совість” московським великодержавникам, намагаючись втягнути Україну в імперське ярмо. Це вже антиукраїнська й антидержавна позиція. З цим елементом можна говорити мовою рішучої і безкомпромісної боротьби, навіть параграфами кримінального кодексу, бо “ліві” страшні не соціалістичними та комуністичними утопіями, а підступними, підривними, руїнницькими діями проти української державності й українства загалом, спробами повернення України до московської імперії.

Отже, проблема свободи українського народу пов’язана не тільки із зовнішніми чинниками, а й не меншою, якщо не більшою мірою із внутрішніми відносинами, діяльністю та свідомістю єдності самого народу, його різних верств, прошарків, груп, індивідуальностей із спрямованістю їх дій у напрямі досягнення національної та державної незалежності. За етнічною природою український народ свободолобний і демократичний, гуманний і милосердний, добрий і щедрий, він дуже швидко забуває заподіяні йому злодіяння і кривди, щиро і широко пробає злочинні гріхи гнобителям і катам. Ці чудові риси, що звеличують його, завойовники свідомо використовували як засіб його ж поневолення, це роблять і сучасні внутрішні й зовнішні антиукраїнські сили, яким, крім усього іншого, може протистояти національна свідомість, згуртованість народу, розуміння державної самостійності як запоруки національної свободи, свободи людини і громадянина у своїй державі.

Свою повновартісну національну свободу, як і свободу кожної людини український народ досягне тоді, коли, крім усього іншого, найголовніші первні етнічного самовизначення, — національна самосвідомість, національна гордість, жертвний патріотизм, почуття єдиної української морально-психологічної спільноти, свідомість помірного співвідношення індивідуального і суспільного, поєднані в органічному синтезі, стануть сутнісною домінантою його духовного єства і тим самим всезагальним та необхідним принципом буття нації у всіх сферах її життя.

-
1. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991. — 240с.
 2. *Франко І.* Поза межами можливого // Зібрання творів: у 50-и т. — К., 1986. — Т.45. — С.276-285.

3. *Франко І. Мойсей* // Зібрання творів: у 50-и т. — К., 1976 . — Т.5. — С.23-24.
4. *Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні.* — К., 1992. — 384с.

A.Pashook

**THE ISSUE OF FREEDOM AND THE NATIONAL INDEPENDENCE OF
UKRAINE**

The article deals with the issue of freedom in the context of national independence of Ukraine. The author reveals the connection between national freedom and certain internal and external factors determining life in Ukraine. It is pointed out that the characteristic feature of the Ukrainian philosophy is to put a stress on the notion of freedom for the people, hence for an individual, because the Ukrainian people suffered a lot from national oppression. Prerequisite for an individual freedom is the freedom of the people.